

Literatuur en geneeskunde

Meulenberg F, Van der Meer J, Oderwald JAK, redactie. *Ziektebeelden. Essays over literatuur en geneeskunde*. Utrecht: Lemma, 2002. 730 pagina's, € 49,50. ISBN 90-5931-094-2.

Ziektebeelden is een boek om op het nachtkastje te leggen. Ruim zevenhonderd pagina's verdeeld over een kleine zeventig essays, waarvan sommige ware juweeltjes zijn. Een boek om 's avonds laat nog even in te lezen en er dan nog wat over na te mijmeren. Zo'n boek dat je niet leest, maar in kleine stukjes tot je neemt.

De formule is eenvoudig. De redactie heeft een aantal auteurs – velen van hen werken in de Nederlandse gezondheidszorg – gevraagd om een essay te schrijven over een boek, gedicht, of novelle uit de nationale of internationale literatuur, dat raakt aan thema's rond ziekte en ziek-zijn, en hen op een of andere manier getroffen heeft. Het resultaat is op twee niveaus verrassend. In de eerste plaats vanwege de bundeling van al die bijdragen, waarmee in één klap de rijkdom van de literatuur als informatiebron en inspiratiebron voor artsen en andere hulpverleners zichtbaar wordt. Wat is er veel geschreven over ziektebeelden in de verzamelde literatuur en wat een wijsheid en humor leveren die publicaties op! Het boek bevat daarnaast een extra bonus. Veel van de auteurs kende ik van vergaderfels, congreszalen en uit de medische literatuur. In *Ziektebeelden* leer je ze van een heel andere kant kennen: door de keuze van het boek dat ze bespreken, door de invalshoek die ze daarbij kiezen, door de meerwaarde die ze af en toe in hun analyses en reflecties geven aan de teksten die ze onderhanden nemen.

De kwaliteit van de verschillende bijdragen is wisselend, maar doordat de redactie een heldere opdracht aan de auteurs heeft meegegeven zijn ze allemaal de moeite waard. Bovendien zit – zoals vaak in bundels als deze – de kwaliteit voor een belangrijk deel ook in het oog van de lezer. En als een stuk niet aanspreekt, ga je gewoon snel naar een ander, daar is het

boek dik genoeg voor. Ikzelf heb ervan genoten, soms door het feest van de herkenning, als een van de auteurs iets opmerkt wat mijzelf ook al was overgevalen, soms ook juist door de verrassing wanneer een bekend boek door de invalshoek die bij de bespreking gekozen werd ineens een meerwaarde blijkt te hebben die mijzelf vroeger bij het lezen was ontgaan. Dat gold wat mij betreft in het bijzonder voor de kinderboeken die ik vroeger naïef heb gelezen en voorgelezen, maar mij nu meer hebben geleerd van ziektebeelden bij kinderen dan de resultaten van het vele vragenlijstonderzoek dat tegenwoordig over ons wordt uitgestort.

Ziektebeelden is een mooi voorbeeld hoe al fakennis inzichten kan opleveren die meer en anders zijn dan de traditionele bètamedische kennis. Het helpt de humane kant van de geneeskunde op het netvlies te houden. Daarom is het niet zomaar een goed boek voor op het nachtkastje; het zou ook daadwerkelijk op alle nachtkastjes van dokters moeten liggen!

J.M. Bensing

Misvattingen uit cultuur en wetenschap

Hans van Maanen. *Encyclopedie van misvattingen*. Amsterdam: Boom, 2001. 297 pagina's, € 24,50. ISBN 90-5352-834-2.

Wetenschapsjournalist Hans van Maanen verzamelt al jaren misvattingen uit cultuur en wetenschap. Deze bundel – met lichtvoetige ironie tot 'encyclopedie' bestempeld – bevat ongeveer 600 algemene weetjes en stellingen die stuk voor stuk een misvatting blijken te zijn. Hij weerlegt en nuanceert stellingen uit kunst (Johnny Weismuller zei: 'Me Tarzan, you Jane!'), aardrijkskunde ('Mexico City is de hoofdstad van Mexico!'), gezondheid ('Handen wassen voor het eten!'), wetenschap ('De zon komt in het oosten op!'), geloof ('Eva at een appel') en biologie ('een worm kun je doormidden hakken'). De toon is ontnuchterend nuchter, als ik dit bijna-pleonasme mag gebruiken. Zo begint de weerlegging van de opvatting 'Een worm kun je zo doormid-

den hakken' als volgt: 'Het kan wel, maar de worm overleeft het niet.'

Op het eerste gezicht denkt een lezer: 'Wat een leuke verzameling'. En hij begint grinnikend te bladeren en te snoepen. Maar dat tamelijk achteloze bladeren duurt niet lang. Lezen gaat steeds langzamer. Dan blijkt dat Van Maanen de lezer in drijfzand heeft gelokt. Want elk stukje dwingt de lezer tot het beantwoorden van op zijn minst drie vragen: 'Ken ik deze opvatting?' 'Besepte ik dat het een misvatting was?' 'Ben ik het eens met de weerlegging van de opvatting?'

Zo zet Van Maanen aan tot nadenken en brengt hij alle mogelijke emoties tweeweg, van gêne ('Oei, ook ik huldig die misvatting.') via instemming ('Ja, dat wist ik, wat stom dat anderen dat nog steeds denken.') tot vreugde ('Volgens mij heeft Van Maanen het bij het verkeerde eind!'). Bij mij kwamen deze reacties respectievelijk op bij de stellingen 'Nederland werd op 5 mei 1945 bevrijd' (dat dacht ik namelijk ook), 'Eskimo's hebben twintig woorden voor sneeuw' (ah, de oude en achterhaalde Sapir-Whorff-hypothese) en 'De maag rammelt van de honger' (volgens mij is hier sprake van een metafoor – een brekend liefdeshart 'breekt' immers ook niet in tweeën). 'Onze hersenen lijken meer op een uitdragerij, vol met verstofte feiten en vastgeroeste meningen, met nooit weerlegde onzin en nimmer getoetste geruchten', zo schrijft hij in de inleiding. Dat is meteen zijn doel: morrelen aan het gemakzuchtig 'slikken' van kennis-van-horen-zeggen. Van Maanen is verre van een arrogant leermeester. Hij zoekt naar waarheid, maar 'de waarheid zullen wij wel nooit vinden, maar sommige opvattingen zijn minder onwaar dan andere.' En hij verzucht: 'De hersenen zijn geen haar beter dan het hart'.

Het is een verschrikkelijk leuk boek, waarmee ik bedoel dat het 'leuk' is én 'verschrikkelijk' omdat je er niet los van komt. Wat is prettiger dan het heftig eens of oneens te zijn met een auteur? Derhalve, lees het boek, nee, spel het boek en reageer op zijn mailadres dat ik hier verklap (het adres staat niet in het

boek): hvm@parool.nl. Want Van Maanen weet welk lot hem te wachten staat: 'Ik vrees dat het verzamelen van misvattingen, en het optekenen en weerleggen ervan, een levenswerk gaat worden'. Dit strekke de lezer tot troost. Uiteindelijk kan hij het boek sluiten. Hans van Maanen niet.

Frans Meulenberg

Menstruatieklachten

Lagro-Janssen ALM, Smulders MMT. *Menstruatieklachten. Practicum huisartsgeneeskunde. Een serie voor opleiding en nascholing.* Maarssen: Elsevier gezondheidszorg, 2002. 103 pagina's, € 19,-. ISBN 90-352-2489-2.

Na een korte cultuurhistorische beschouwing over de menstruatie wordt de epidemiologie van menstruatieklachten in de huisartsenpraktijk beschreven.

De meest voorkomende menstruatieklachten worden vervolgens aan de hand van casuïstiek behandeld.

Aan de orde komen: amenorroe, menorrhagie, onregelmatig bloedverlies, pijnlijke menstruaties, bloedverlies in de verkeerde levensfase en PMS. De casuïstiek is herkenbaar. Steeds wordt aandacht gegeven aan theoretische achtergronden en dilemma's voor de huisarts.

Het onderwerp 'amenorroe' vind ik minder goed uit de verf komen. Diagnostiek en beleid bij het polycysteus-ovariumsyndroom worden wel beschreven, maar geven mij geen duidelijke richtlijnen voor het handelen.

Ook bij een contactbloeding blijft het beleid onduidelijk. Ik citeer: 'Bij een patiënte met een contactbloeding mag men geen genoegen nemen met een eenmalig negatieve uitslag (van het uitstrijkje). Men moet verder zoeken tot men een oorzaak gevonden heeft.' Hoe dit zoekbeleid eruitziet, wordt echter niet aangegeven.

Ondanks bovenstaande opmerkingen blijft overeind dat het boekje zeer bruikbare en prettig leesbare informatie voor de huisarts bevat.

Marianne den Hollander

Afscheid

Ignace Schretlen. *Voorbij en daarna.* 's-Hertogenbosch: Heinen, 2002. 127 pagina's. € 10. ISBN 90-806809-2-3.

Het werk van Ignace Schretlen is te beschouwen als één langgerekte autobiografie. Vanaf het moment dat hij met *De anatomie van het gevoel* in 1979 faam verwierf, houdt hij zich bezig met zelfreflectie en reflecties over het huisartsenvak. Zijn meest recente boek *Voorbij en daarna* is in ieder geval een bijzonder boek. Het werk lijkt namelijk geboren in een soort vacuüm, na een onder andere door ziekte afgedwongen afscheid van zijn praktijk. In zijn inleiding zegt Schretlen hierover: 'Illusies waren in rook opgegaan, de wereld was klein en tegelijk heel groot geworden, en allerlei vragen bleven onbeantwoord. Veel was ineens voorbij.' Eens huisarts, altijd huisarts. En praktijkervaringen zijn nooit af, gaan nooit over. 'Huisartsen zijn bevoorrechte mensen. Bij de persoonlijke verhalen (...) zitten zij als het ware op de eerste rang.' Hiervan getuigt Schretlen, in zijn bekende verzorgde schrijfstijl, op verschillende manieren: in dagboekfragmenten, verhalen, columns en aforismen. In deze opsomming schuilt ook een metafoor van het creatieve proces. Dagboeken ('bakermat van latere pennenvruchten') worden omgesmeed tot verhalen en columns, om uiteindelijk te stollen tot een regelige aforismen als 'wie leeft van complimenten sterft aan verwijten'.

Samen met enkele zeefdrukken vormt dit boek een staalkaart van Schretlens kunnen. Een soort *greatest hits* voor degenen die onbekend zijn met zijn werk. Liefhebbers zullen, net als ik, liever teruggrijpen naar eerder en omvangrijker werk. Dit fraai vormgegeven boek is het afscheidscadeau aan zijn patiënten. Veel van wat Schretlen vertelt, moet voor zijn patiënten volstrekt nieuw zijn. Dat maakt dit boek, voor die lezers, een soort kennismaking bij een afscheid. Hoe paradoxaal...

Frans Meulenberg

Oncologie in de praktijk

Van den Berg WN, Eliel MR, Battermann JJ. *Oncologieboek. Deel 1 Tumorspecifieke richtlijnen.* Utrecht: IKMN, 2002. 535 pagina's, € 22,- excl. € 6 verzendkosten. ISBN 90-5453-006-5.

De Graeff A, Verhagen EH, Eliel MR, Hesselmann GM, Kroeze-Hoogendoorn GJ. *Oncologieboek. Deel 2 Richtlijnen palliatieve zorg.* Utrecht: IKMN, 2002. 941 pagina's, € 22,- excl. € 6 verzendkosten. ISBN 90-5453-007-3.

Oncologieboek: onder deze weinig aan duidelijkheid overlatende titel gaf het Integraal Kankercentrum Midden-Nederland (IKMN) voor het eerst in 1992 oncologische richtlijnen voor de dagelijkse praktijk uit. Sinds de herziening van het boek in 1996 vond de redactie in de vele ontwikkelingen in de oncologische zorg aanleiding in 2002 het oncologieboek in gewijzigde vorm opnieuw uit te brengen in twee kloeke delen.

Deel 1 bevat de actuele richtlijnen voor diagnostiek en behandeling van alle vormen van kanker. De medische, verpleegkundige en psychosociale aspecten komen per tumorvorm geïntegreerd aan bod. Een apart hoofdstuk over bijwerkingen van radiotherapie is toegevoegd.

Dit levert een overzichtelijk naslagwerk op, waarin iedere tumorvorm van epidemiologie tot en met prognose wordt beschreven. De meer specialistische onderdelen, zoals de TNM-classificatie en de verschillende behandelvormen zijn handig om specialistenbrieven te ondergronden. Het boek levert per tumorsoort vooral een totaalbeeld op waarmee de huisarts goed de *state of the art* kan overzien en adequaat in kan gaan op de vele vragen die in de spreekkamer gesteld worden.

Deel 2 gaat over palliatieve zorg: bij uitstek het terrein van de huisarts. In tegenstelling tot het eerste deel is deze richtlijn klachtgericht geschreven. Het resultaat is een volledig overzicht van de huidige kennis op het gebied van de symptoombestrijding in de palliatieve fase. De achtergrond van de klachten wordt overzichtelijk beschreven, maar het zijn vooral de vele praktische adviezen die het